

ביקור מדבדב בסוריה - שיקום ההשפעה הרוסית במזה"ת

צבי מגן

בין ה-10 ל-12 במאי 2010 ביקר נשיא רוסיה, דמיטרי מדבדב, בסוריה (10-11 במאי) ובהמשך, בתורכיה (12 במאי). היה זה ביקור ראשון של ראש המדינה הרוסי בסוריה. הנשיא הסורי אסד עצמו ביקר ברוסיה 3 פעמים (ינואר 2005; דצמבר 2006; אוגוסט 2008). במהלך הביקור נחתמו הסכמים בכמה תחומים: תעופה, שיתוף פעולה מדעי, ושיתוף פעולה בטכנולוגיות-מידע, תיירות, שימור הסביבה ומזכר לשיתוף פעולה בין לשכות המסחר של שתי המדינות. בנוסף, דובר על פרויקטים תשתיתיים בתחום האנרגיה. במהלך הביקור, נפגש מדבדב עם מנהיג חמאס, חאלד משעל, (שעמו נפגש במוסקבה לפני כחודשיים), ואף העלה את עניין שחרורו של גלעד שליט. בביקורו זה נדונו גם היבטים מדיניים הנוגעים למזרח התיכון, ביניהם: תהליך השלום, לבנון, עיראק ואיראן. הצדדים סיכמו גם על הרחבת שיתוף הפעולה האסטרטגי, לרבות הקמת ועדה משותפת לקידומו.

סוריה, שהייתה בימי ברית המועצות בעלת בריתה העיקרית במזרח התיכון בשנות ה-70 וה-80, ציננה, לאחר פרוקה של ברית המועצות, את יחסיה עם רוסיה על רקע "בגידתה בעניין הערבי". היחסים שוקמו לפני שנים אחדות על רקע גיבוש החזית האנטי-מערבית במזרח התיכון תוך מעורבותה של רוסיה. אסד ביקר ברוסיה לראשונה ב-2005, מאז הלכו והתהדקו היחסים המדיניים, הכלכליים והביטחוניים. במישור המדיני, סוריה שוב מזהה את רוסיה כפרטנר חשוב, בפרט על רקע בידודה הבינלאומי הנוכחי והיותה נתונה ללחצי יריביה. רוסיה מצידה מביעה תמיכה גורפת בסוריה ודוחה את ההאשמות כלפיה בשאלות כגון תוכנית הגרעינית, פעילותה בלבנון, חימושו של חזבאללה, תמיכתה בארגוני טרור לרבות חמאס ושיתוף פעולה עם איראן.

במישור הביטחוני נפתח בין השתיים דף חדש בעת ביקורו של אסד במוסקבה ב-2005, כאשר הנשיא דאז, פוטין, ויתר לסוריה על 73% (9.8 מיליארד דולר) מהחוב שלה לרוסיה עבור אמצעי הלחימה שסופקו בזמנו על ידי ברית המועצות. זאת בתמורה לעסקאות נשק חדשות. רוסיה מספקת לסוריה מטוסי מיג-29 ומערכות הגנה אווירית מהדור הישן. אף כי הושגו הבנות בנושא אספקת דגמים מתקדמים: מטוסי מיג-E-31, טילי קרקע אוויר S-300 וטילי קרקע-קרקע "אסקנדר-2", שטרם סופקו משיקולים של שמירה על האיזון הצבאי באזור. אף כי בביקור נדון נושא אספקת אמצעי לחימה חדשים, מדיניות זו של רוסיה לא צפויה להשתנות בקרוב. בנוסף, רוסיה משתמשת במתקני הנמל בטרטוס עבור צייה ואף מממנת את שיפוצו של הנמל כחלק מהסדר זה. כמו כן עלה הנושא הגרעיני בהקשרים האיראני והישראלי, ובעניין זה הצהיר מדבדב על תמיכה בעקרון של מזרח תיכון חופשי מנשק גרעיני. סוריה מצידה ביקשה מהרוסים כור גרעיני אזרחי לעצמה.

האינטרס הרוסי בקידום שיתוף הפעולה עם סוריה הוא עניינה בקידום מעמדה שלה בזירה הבינלאומית. הביקור הנוכחי והתמיכה הרוסית המופגנת בסוריה עתה, נובעים מעניינה של רוסיה למצב עצמה לעמדת יתרון, כשחקן קובע באזור, לפיה רק בכוחה לקדם מהלכים אפקטיביים במזרח התיכון, בהיותה הגורם היחידי המקיים דיאלוג חיובי עם כל הצדדים. כצפוי, הנושא המרכזי בביקור זה היה תהליך השלום. רוסיה, אף שהינה שותפה פעילה ב"קוורטט", רואה לעצמה תפקיד "ממשי" יותר בענייני המזרח התיכון, מתוך כוונה לנהל מהלכים עצמאיים, כאשר הערוץ הסורי יכול בהחלט להפוך לפתרון הולם לכך. כהתבטאותו של הנשיא מדבדב במאמרו, שפירסם ב"אל וואטאן" הסורי, בכוונתו לבצע "אתחול" של תהליך השלום. גם לסוריה, מצידה, אינטרס דומה, המחייב חיזוק מעמדה העצמאי של רוסיה במזרח התיכון, כמנוף לשדרוג מעמדה של סוריה באזור. כך בכל אופן סוברים הרוסים, המאמינים שכינוס הוועידה לתהליך השלום במוסקבה יכול לשרת ביעילות את מגמתם זו ונראה שהסורים צפויים להיענות לכך בחיוב. יוזכר, שהרוסים מתכוונים לקיים ועידה זו בקרוב (במותנה בכינון שלום-בית במחנה הפלסטיני – ולכן נועדה הפגישה עם משעל) ובמסגרתה להושיב יחדיו עם הישראלים והפלסטינים גם את הסורים, הלבנונים ואולי אף את האיראנים. יוזכר, בהקשר זה, כינוס "הקוורטט" האחרון במוסקבה, שקדמה לו שורת ביקורי ראשי מדינות האזור והארגונים הפלסטיניים (למעט אסד עצמו, שזכה לביקורו של מדבדב אצלו). הרוסים מניחים שבידם תפקיד מפתח בתהליך השלום ש אסד הביע תמיכה בתפקיד רוסי מוביל כמתווך בינו לבין ישראל וארצות

הברית. נראה, שהסורים נכונים להפקיד בידי רוסיה את הובלת הערוץ הסורי במסגרת תהליך השלום, תוך החלפתה של תורכיה בתפקיד זה. הרוסים מצידם, חשים בשלים לנטילת תפקיד משמעותי מבעבר, כשחקן עצמאי בזירה הבינלאומית ונראה שהם שוקלים בחיוב להופיע כחלופה לתורכיה בתפקיד המתווך.

סוריה היא עתה שחקן מרכזי ב"ציר הרשע" ונטישתו על ידה יכולה לשנות את כלל המאזן המדיני הנוכחי באזור. זו הסיבה להפעלת הלחצים עליה, לצד החיזורים האמריקאיים. די בכל אלה כדי להפוך את סוריה לשחקן מפתח מבחינתה של רוסיה, וזה הרקע לביקורו של מדבדב בדמשק בעיתוי רגיש זה. נראה שביקור זה מנוצל, בין היתר, להפגנת מכלול צעדי תמיכה בסוריה וגיבויה מול הלחצים המופעלים עליה. בכך מקדמת רוסיה כמה מטרות: הפגנת מעמדה המשפיע במערכת הבינלאומית בכלל ובמזרח התיכון בפרט, נוסף לעניינה לקדם את נושא תהליך השלום וכמובן לבסס את השפעתה על סוריה. הסורים, מצידם, מעוניינים לאזן את מעמדם הבינלאומי ולהפגין כלפי ארצות הברית את הגיבוי בו הם זוכים מהרוסים.

כלל העשייה הזאת איננה מתנהלת בחלל ריק, כי הרי קיימת הבנה רוסית-אמריקאית, המאפשרת פעילות רוסית אקטיבית במזרח התיכון לקידום יעדיה בתמורה לשיתוף הפעולה עם המערב בנושאי הכלת התוכנית הגרעינית האיראנית, המאבק בטרור הבינלאומי וקידום תהליך השלום. במובן זה נראה שרוסיה מקדמת מטרה דומה לזו האמריקאית. בצורה פשטנית יותר, ניתן להניח שהמחלוקת הרוסית-אמריקאית, אם היא אכן קיימת, אינה במישור העקרוני לגבי מהותו של תהליך השלום והגישה כלפי ציר הרשע על היבטיו, אלא במישור התחרותי. זו נוגעת לשאלה מי יצליח להביא את מי לשלחן הדיונים ולזכות בנקודות נוספות כמוביל תהליך השלום. על כן ניתן להתייחס לביקור מדבדב כשלב חדש בפעילות הרוסית, המכוון לשדרוג מעמדה במזרח התיכון בפרט ובזירה הבינלאומית בכלל.

בהודעה משותפת שפורסמה בסיום הביקור, דובר, בין היתר, אגב העלאת ביקורת על "פעילות התיישבותית ישראלית", על הכוונה לחידוש תהליך השלום על בסיס החלטות האו"ם, עקרונות מדריד והיוזמה הערבית. נראה, שרוסיה אכן שוקדת על קידום תהליך זה, בהובלתה (שהוצג כשלב ביניים בתהליך), תוך ניצול יתרונותיה היחסיים, כאשר מעמדה בסוריה הוא אחד מהיתרונות האלה. בכך גוברת הסבירות לקיומו של הכנס לענייני מזרח תיכון במוסקבה, כאשר לרוסיה סיכוי טוב לשלב את סוריה בתהליך. בכוחו של משחק רוסי זה לשדרג את מעמדה המדיני הכולל של רוסיה במזרח התיכון ולהוסיף לה נקודות זכות במערכת הבינלאומית הגלובלית. אולם, סיכויי המימוש של שאיפתם זו של הרוסים נותרים עדיין בגדר שאלה פתוחה.